

## **פירוש רשב"ם למסכת עבודה זרה - פרק א**

עבודה בקורס: יישומה של ההלכה התלמודית בימי הביניים - מסכת עבודה זרה

מרצה: פרופ' שמחה עמנואל

מגיש: הלל גרשוני, 052719523

## מבוא

### כתב היד

כתב יד מנטובה, הקהילה היהודית 30 (מס' סרט במכון לתצלומי כ"י עבריים 810), הוא כתב יד של הלכות הרי"ף אשר בגיליונו נכתב פירוש על פי רש"י ועוד ראשונים, וכן רשומים בשוליו גם תוספות, מתורתם של בעלי התוספות על הגמרא. חיים סולובייצ'יק<sup>1</sup> זיהה שבמסכת עבודה זרה הפירוש מבוסס בעיקר על פירוש רשב"ם למסכת. ניתוח ראשוני של כתב היד מגלה שדבר זה נכון בעיקר בפרקים א, ד, ה; בפרקים ב, ג נראה שהפירוש מבוסס על פירוש רש"י.<sup>2</sup> בעבודה זו התמקדתי בפרק א שהוא בוודאי מפירוש רשב"ם. באשר לפרקים האחרים, טרם נעשה ניתוח מקיף שלהם, והאמור לעיל הוא בגדר התרשמות ראשונית בלבד.

כתב היד מכתובה אשכנזית, ונכתב (על פי הקולופון) בתחילת שנת ה'קנ"א (1390)<sup>3</sup> על ידי סופר צרפתי.<sup>4</sup> כתב היד קריא בדרך כלל. בעמוד הראשון של המסכת ניכרים סימני צנזורה:<sup>5</sup> מחיקות של משפטים ומילים. לעתים ניתן היה לשחזר את המחוק מן השרידים שנותרו מן האותיות, ולעתים בעזרת המקבילות.

### פירוש רשב"ם

פירוש רשב"ם למסכת עבודה זרה לא הגיע לידינו, מלבד כמה שרידים: אפשטיין פרסם ב"אוצר טוב" (שנת תרמ"ז עמ' א-י; התפרסם לאחר מכן ב"שיטת הקדמונים" למסכת עבודה זרה שהוציא לאור מ' בלוי) פירוש לדפים ס' ע"ב - ס"ד ע"א שנמצא בכ"י. האור זרוע מצטט ממנו ארוכות לאורך כל המסכת, וחלקים מהפירוש מובאים גם ב"תמים דעים" (סימנים קג, קה, קח - בדיני יין נסך). בכתב היד שלנו ישנם קטעים נוספים של הפירוש, אך זהו ליקוט על סדר הרי"ף, על דרך "רש"י רי"ף",<sup>6</sup> וממילא גם הוא כלל אינו שלם, מלבד העובדה שרק לחלק מן הפרקים נעשה הליקוט ממנו. מקור נוסף הוא בכ"י אוקספורד 566, שבו ליקוט מראשונים שונים וגם פסקים מתוך פירוש רשב"ם.

קל לראות שאכן הליקוט בפרקים האמורים בכה"י שלנו נעשה מרשב"ם, על ידי השוואה למובאות מפירוש רשב"ם באור זרוע ובשאר הראשונים, כפי שיוער בגוף העבודה. כמו כן בכמה מקומות בכתב היד (בפרקים האחרונים) נאמר במפורש "לשון רשב"ם". מילים אלו מעידות שאכן חלק מהפירוש נלקח מרשב"ם, אך מיניה וביה גם שלא כל הפירוש הוא ממנו, כך שהמלקט היה צריך להעיר שהדברים לקוחים מרשב"ם.

על אופיו של פירוש רשב"ם אנו למדים מן המובאות ששרדו, ועולה כי רבות בפירוש זה השמועות מרש"י, ומשולבים בו פסקי הלכה רבים. לדעת סולובייצ'יק<sup>7</sup> זוהי מעין "מהדורא בתרא" של רש"י, שהכתיב לתלמידו-נכדו רשב"ם. לדעתו פירוש רשב"ם הוא עיבוד מורחב של פירוש הריב"ן, ושניהם

<sup>1</sup> היין בימי הביניים, ירושלים תשס"ח, עמ' 144, הערה 33. צילום מכתב היד מובא שם, עמ' 145.

<sup>2</sup> באמצע פרק ב ובפרקים ד-ה ישנן תוספות רבות, על חלקן (בפרק ב) מפורש שהן מספר התרומה, וחלקן מסומן באות ת', וב'מ"ר'.

<sup>3</sup> בקולופון נכתב התאריך "יום א' פרשה וירא שנת קנ"א", מה שמביא אותנו לשנת 1390 ולא 1391 כפי שכתוב בטעות בקטלוג הספרייה הלאומית.

<sup>4</sup> יהודה בר יעקב מוורמנטון (Vermenton) שבצרפת, שכתבו עבור הר"ר יוסף מטרייווש (Troyes). מן הסופר הזה נמצא בידינו כתב יד נוסף (אוקספורד בודלי, קטלוג קאוולי 2696), של ספר הנייר (נכתב שנה לאחר מכן עבור אותו אדם).

<sup>5</sup> על פי המידע בקטלוג הספרייה הלאומית, בסוף כתב היד ישנן חתימות צנזור מהשנים 1575, 1601 ו-1609.

<sup>6</sup> ראה מאמרו של תא-שמע, 'פירוש רש"י-רי"ף ופירוש רש"י-רא"ש', בתוך: צ"א שטיינפלד (עורך), רש"י - עיונים ביצירתו, רמת גן תשנ"ג, עמ' 209-220.

<sup>7</sup> היין בימי הביניים, עמ' 178-179.

נכתבו לפני רש"י ומפיו. גם אם נסבור שחלקו העצמאי של רשב"ם בפירוש גדול יותר ממה שמייחס לו סולוביצ'יק, אין ספק שחלק גדול מן הפירוש משויך לרש"י, ושיש בו עדכון לדעות רש"י המיוצגות בפירוש-הוא על הגמרא. גם עניין זה יודגם בהערות בגוף העבודה. דוגמה נאה לכך היא פירוש "פירי דארזא" (יד ע"א), אשר בפירוש בכה"י נשללה דעה המובאת ברש"י אצלנו והוצע פירוש אחר, ובתוספות שלנו מפורש שהיא דעתו של רשב"ם בשם רש"י.<sup>8</sup>

תמונה מקיפה ואפיון מדויק של הפירוש יוכלו להיעשות רק לאחר ההדרת הפירוש על המסכת כולה, ובהשוואה לפירושי רשב"ם האחרים הידועים לנו (לתלמוד ולמקרא) ולפירושי רש"י ותלמידיו למסכת עבודה זרה. בפרק שהוהדר ניתן לראות כמה מאפיינים מעניינים: רגישות לשונית (ראה ב ע"א ד"ה אסורין מלשאת), והגהת המשנה שבמסכת על פי "משנה דוקניות" בכלל ו"משנת ר' אפרים"<sup>9</sup> בפרט (ראה שם לאחר ד"ה ואנן, ח ע"א ד"ה קלנדא, יג ע"ב ד"ה איצטובילין, טז ע"א ד"ה בימוסי וד"ה ואסור לבנות).

## עבודה זו

בעבודה זו הוהדר הפירוש על פרק א' של המסכת. להשלמת התמונה צורפו אליו - בנפרד בגופן שונה, או בהערות - ציטוטים מפירוש רשב"ם ממקורות אחרים, בעיקר אור זרוע וכו"י אוקספורד 566 (העתק מכתב יד זה ברצף צורף כנספח). כתב היד האשכנזי אינו תמיד קל לפיענוח, ונעשה מאמץ חוזר ונשנה במקומות מסופקים לברר את הקריאה המדויקת. פעמים רבות לא נראה גרש במקום שבו אמור להיות גרש, ולצורך העניין הצבתי גרשים בכל מקום שבו נראה לי הדברים, ולא כהעתקה מדויקת מכתב היד. החלק הבעייתי ביותר בההדרה היה תחילת הפירוש - שאלת היתר המו"מ עם הגויים "האידינא" - כאשר ברור מהקבלה למקורות אחרים שפירוש רשב"ם הכיל יותר מהמובא לפנינו בכה"י, שגם הוא כשלעצמו מצנוזר. בעבודה זו לא ניסיתי להגיע עד תכליתם של הדברים, והסתפקתי בהצגת המקורות העיקריים ובהפניות נוספות.

סימני ההדרה:  
 [הגהה בטקסט]  
 (מחיקה בטקסט)  
 {מחיקה של המהדיר}  
 {{תוספת של המהדיר}}  
 (?) - אחרי מילה קריאה מסופקת  
 / - לפני אות שקריאתה מסופקת  
 (!) - נוסח קשה.  
 | - סוף שורה (סומן במקרים מיוחדים)  
 < > אותיות או מילים מחוקות בטקסט  
 <השלמה> השלמה משוערת של המחוק.  
 [ב ע"ב] - הדף במסכת עבודה זרה שעליו מוסבים הדברים  
 /עמוד 1/ - מספר רציף של העמודים בכתב היד החל בתחילת מסכת עבודה זרה  
 /ארו"ז ס"י צו/ - הבאת ציטוט מרשב"ם ממקור אחר. באור זרוע ההפניה היא לח"ד (הלכות ע"ז).

<sup>8</sup> לפני הפירוש כתוב שם "מפר", וייתכן שיש לקרוא "מפ' ר", ואז יש בו התייחסות ישירה לפירוש מפי רש"י.

<sup>9</sup> ראה עליה להלן, הערה 16.

/עמ' 1/ [ב"ע"א]

לפני אידיהן של גוים שלשה ימים - הן עוסק' בצרכי ע"ז ותשמי' ומתוך כך נזכר שם הע"ז בפיהם {וכשב'ל} וכשבא לידם דבר שמחה או דבר הרווחה אזלי ומודו וקעבר ישראל משום "לא ישמע על פיך" (שמות כג, יג).<sup>10</sup>

אסורין מלשאת - אסורין ידיו וחבוש הוא מלעשות, מליטול מהן, ולעשות לתת להם, כמו "הסוס אסור והחמור אסור" (מלכים ב' ז, י), וכן כל אסור שבתלמוד.

לשאת ולתת - מקח וממכר דהרוחה הוא דמודה, וה"ה דאפי' לקבל מהן מתנה, דמודה ע"ז שהוא כל כך חשוב בעיני ישראל שמקבל מתנתו, והכי מוכח גבי ההו' דשדר דינרא קיסרנא כו' (ו ע"ב).

מלהש(י)א[ן]לן ומלשאל מהן - כולוהו מפ' בגמ' דצרכי.

ואנ<sup>11</sup> האידנא בגולה אין אנו יכולין לעמוד עצמינו מלישא ומליתן עמם שבניהם אנו יושבין ואין אדוקי' בע"ז כל כך, ועוד מפני יראה ומפני איבה, כי ההוא מינא דשדר דינר' לר' יהושע כו' (ו ע"ב).<sup>12</sup> ונ"ל דאין להם יום איד לשם יראה(?) כ"א יום אחד בשבו' > <sup>13</sup>< מכוונים לשם > <sup>14</sup>< אבל שאר ימי' שלהם אינם אלא לזכרון חכמיהם >

<<sup>15</sup>א/ו/ל/מהן ומללות מהן - כל תיבות הללו לא שמעתי, אלא במשנ' ר' אפרים<sup>16</sup> כתובו' בה.<sup>17</sup>

מפני שמצר - שכל מה שיש בידו משל אחרי' דומה לו כאילו נוטל ממנו את שלו.

/אור זרוע סי' צו/ וכן פי' רבינו שמואל זצ"ל<sup>18</sup> דאנן האידנא בגולה אין אנו יכולין להעמיד עצמינו מלשאת ולתת עמהם שבניהם אנו יושבין ואין אדוקין בע"ז כ"כ. כי ההיא דפ' בתרא רב יהודה שדר לי' קורבנא (לאבי דרבא) ביום אידם אמר

<sup>10</sup> או"ז סי' צה: "ודוקא בארץ ישראל אסור שלשה ימים מפני שכולם עובדי ע"ז הן ושגורה בפיהם וכי מרויח מידי מודה לע"ז וקא עבר משום לא ישמע על פיך" וכו'. ובסימן הבא: "וכן פי' ר' שמואל זצ"ל" וכו'.

<sup>11</sup> או"ז סי' צו, יובא להלן במלואו, ויש בו נימוקים נוספים שאינם לפנינו בכה"י. פסק דין זה הוא כמובן בעל חשיבות מכרעת עבור האנשים בימי הביניים, ורבים הפוסקים שהביאו אותו ודנו בדבריו. ראה בתוספות ר"א ובתרומה סי' קלד, ובתוספות שלנו וברשב"א ובריטב"א ובראב"ן ע"ז רפח, ובאורחות חיים הלכות ע"ז סי' א ובכלבו סי' צז. וראה ראבי"ה תשובות וביאורי סוגיות אלף נא: "ודכונתא השיב רבינו שלמה מ"כ שמותר משום איבה אפילו ביום אידם". ראה גם בדברים המובאים אצל תא-שמע, הלכה מנהג ומציאות באשכנז, עמ' 257, ובדיונו בעמ' 245-246.

<sup>12</sup> לפנינו: לרבי יהודה נשיאה.

<sup>13</sup> מחוקה שורה. ניתן אולי בקושי רב לנסות לקרוא חלק מהמילים; אולי: לפי.....ד.

<sup>14</sup> מחוקה מילה.

<sup>15</sup> מחוקות מילים. אולי: ואינם אדוקין בהם. מלשאל

<sup>16</sup> כנראה ר' אפרים מקלעת חמאד. משנת ר' אפרים מובאת על ידי ר' יעקב בר' שמשון תלמיד רש"י שלוש פעמים בפירושו למשנת אבות שהובא במחזור ויטרי, ונראה שהשתמש בה בשתיקה באופן נרחב יותר. ראה אצל א' גרוסמן, חכמי צרפת הראשונים<sup>3</sup>, ירושלים תשס"א, עמ' 415 ובספרות המוזכרת שם.

<sup>17</sup> אולי כוונתו ל-מ' השימוש שלפני המילים הללו. וראה לעיל, ד"ה אסורין מלתת, ובדף טז ע"א ד"ה ואסור לבנות.

<sup>18</sup> ראה גם בתוס' בכה"י שלנו: לפני אידיהן של גוים שלש ימים כו' - פיר' רבי' שמואל בשם רבי' שלמה דמן הדין {אין} אין אסור אלא יום ?? שעושין מפני ??/ה?/בת(?) אבל שאר אדיהן אין נוהגין בהן ממשות ואותן נמי יש להתיר מטעם דקים לן [דלא] אזלי מודו דהא מהאי טעמ' אמרי' לקמ' בפ' בת' רב יהודה שדר קורבנא לאבי דרבא ביום אידו א' קים ליה בגוה כו'. ועוד יש להתיר מטעם איבה כדא' לקמן לא אישקליה הויא ליה איבה. ועו' יש להתיר מטעם שהוא כמחניף, כדא' בירו' בד"א בגוי שאינו מכירו אבל בגוי המכירו מותר שאינו אלא כמחניף לו. ותני היה נכנס בעיר ומצא' שמחים שמח עמהם מפני שאינו אלא כמחניף. ואין לאסור מטעם לפני עור לא תתן מכשול שטרין(?) תקרובן/הן הילכך(?) דאין קרוי תקרובת כ"א אותן שהם לקנות מהם תשמישי ע"ז כתנן לקמן פ' ישמעאל מינא(?) בראשון(?) מעות מותרין. ועוד י"ל דכל מקח וממכר דמתני' היינו מידי תקרובת ד/ו/וק' והני אסור לא(!) לשאת בהן מעות ולתת חליפין דבר הראוי להקרי' אבל דבר אחר שרי דלא שייך אזיל

ידענא ביה דלא פלח לע"ז [...] **ועוד התיר רבינו שמואל זצ"ל** לישא וליתן עמהם משום איבה ויראה ואפי' ביום אידם כההיא דלקמן בפרקין דההוא מצראה דשדר ליה דינרא קיסרנייאנה לר' יהודה נשיאה [ביום אידו] הוה יתיב קמיה דרשב"ג אמר היכי אעביד אשקליה [אזיל ומודה, לא אשקליה] הויה ליה איבה. אמר לו רשב"ג טול וזורקו לבור בפניו כלאחר יד. דמשמע הא אי לאו הכי הוה מקבלו משום איבה ואפי' ביום אידם ואע"ג דאזיל ומודה [...] **עוד הביא רבינו** דשרי לן מטעם איבה מההיא דלקמן בפ' אין מעמידין גבי יהודית מילדת ארמית דאמר רב יוסף דבשכר שרי משום איבה. ואמר' נמי סבר רב יוסף למימר אולודי בשבת בשכר שרי משום איבה. א"ל אביי יכולה למימר דידן דמנטרא שבתא מחללינן עילויהו שבתא דידכו דלא מינטרן שבתא [לא מחללינן] פי' ואין כאן איבה ואסיר. הא אי הוה איבה הוה מודה ליה אביי דשרי. ותו אמ' סבר רב יוסף למימר אונוקי בשכר שרי משום איבה א"ל אביי אי פנויה היא יכולה למימר בעינא אינסובי. אי אשת איש לא מזדהמנא גבי גברי. סבר רב יוסף למימר הא דתניא [...] הרועים בהמה דקה לא מעלין ולא מורידין. אסוקי בשכר שרי משום איבה אמר אביי יכל' למימר קאי ברי אאגרא. אי נמי נקיטא לי זימנא לבי דואר. הא למדת דשרינן משום איבה בין לרב יוסף בין לאביי. הילכך אנן שביניהם אנן וכייפינן להו שרי לן משא ומתן דידהו ואפי' ביום אידם משום יראה ואיבה. ולהשאיל ולשאל מהן ולהלוותן וללוות מהן ולפרוען ולפרע מהן. **ועוד הביא רבינו** מירושלמי דפרקין דאמר' התם תני עבר ונשא עמו מותר ר' יעקב בר' אחא ר' יוסי בשם ר' יוחנן אפי' ביום אידם ותני בד"א בגוי שאינו מכירו. אבל בגוי המכירו מותר מפני שאינו אלא כמחניף לו. ותני הנכנס לעיר ומצאן שהם שמחים שמה עמהם מפני שאינו אלא כמחניף להם. חד דוקרני שלח ליה לר' יהודה נשיאה חד דיסקא מלא דינרין נסב חד מנהון ושלח ליה שארא (שלח) לרשב"ג אמר יוליך הנאה לים המלח. הרי כמכירו הרי לשעבר רשב"ג אמר יוליך הנאה לים המלח. אמר ר' אבא שאלני ר"ג בריבי מהו לילך ליריד ואסרתי לו. והתני לקח משום כסות תשרף. בהמה תעקר. מעות יוליך הנאה לים המלח. והתני הולכין ליריד ולקחין משם עבדים ושפחות ובהמה רשב"ל אמר לא סוף דבר עבדים ישראל אלא עבדים גוים מפני שמכניסין תחת כנפי השכינה. ר"ג בריבי אדם גדול היה וביקש ר' אבהו לגודרו. אף ר' יהודה הנשיא אדם גדול היה וביקש רשב"ל לגדור הדבר כלומר החמירו לשעה כדי לעשות סייג אבל כל אדם מותר שאינו אלא כמחניף להם. הילכך לדידן שרי משום יראה כי היכי דלא תיהוי לן איבה.

**עמ' 2/ דבר שאין מתקיים כו' - כגון פת פירות. וסמכי אהא דא' שמואל (ז ע"ב) בגולה אין אסור אלא יום אחד בלבד וה"מ יום איד כגון ש[ב]טבת<sup>19</sup> ושביטין<sup>20</sup> ושביטין<sup>21</sup> אבל יום ראשון שלשבת [שלחם] מותר הואיל דדיישי ביה ותדיר הוא להם אינה מדברים לשם מ"ה ולא אזלי ומודו, כ"ש.<sup>22</sup> ועקרנו לכולה גזירה אפי' יום אחר האיד משום איבה והמחמיר עצמו כדברי שמואל תבא עליו ברכה.**

| אור זרוע סי' צט                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                               | כ"י אוקספורד 566                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                 |
|-----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>וזה לשון רבי' שמואל זצ"ל: והילכתא כרשב"ל דאמר נשא ונתן מותר בהנאה דהא הני מתני' כוותיה. וכ"ש השתא מותר בהנאה הואיל ושרי לכתחילה דחיישינן לאיבה ולענין משא ומתן בגולה אין אלא יום אידם בלבד וה"מ דבר ששמחים בו ואזיל ומודה. אבל ליקח מהם דבר המתקיים סתם מוכר עצב הוא ולא אזיל ומודה ושרי. ודבר שאינו מתקיים אסור ליקח מהם דבר מרובה אבל דבר מועט שרי וזה הוא דזבן פיתא וכו'. וכלל הדבר אין אנו נוהגין איסור בכך לפי שאנו בגולה ואין אנו יכולין למנוע ממשאם וממתנם וסומכין אהא דאמר שמואל בגולה אין אסור אלא יום אידם בלבד משום איבה. וה"מ יום...<sup>23</sup> שהוא לשם אלהות. וכן... עקרנו גזירה כולה ואפי' ביום אידם משום איבה. והמחמיר על עצמו ועומד בדבר שמותר תבא עליו ברכה, עכ"ל.</p> | <p>ובמשא ובמתן אמ' שמואל בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד והני מצי (צ"ל מילי) לזבוני להו אבל ליקח מהן דבר המתקיים שרי דסתם מוכר עצב הוא ולא אזיל ומודה ואפי' אינו מתקיים שרי בדבר מועט מההוא דזבן פתא. ודוק' פנטוקא ונקטל ופאשקא שעושין לשם אלהות, אבל יום ראשון דשכיח אין לחוש לכך וליכא אלא משום לא ישמע על פיך, ואף בשאר יום אידם אין עושין בשביל אלהות אלא לקדשי' שלהם ולכך כל הגזירה עקרו משום איבה והמחמיר כדברי שמואל תבא עליו ברכה.</p> |

ומודה במקח וממכר כיון שנותן מעות תחת החפץ ואינו בטוח שיקח ולא דחינא טעמ' דאזיל ומודי רק גבי להשאילו ולהלוותו לפרעם.

<sup>19</sup> חג המולד. נוסח שבכתב היד נראה כתיקון לשון; השווה הלשון להלן בכת"י אוקספורד.

<sup>20</sup> פסחא.

<sup>21</sup> פנטוקוסט, "שבועות" הנוצרי.

<sup>22</sup> כן שמעתי.

<sup>23</sup> נקודות אלו (וכן הבאות) נמצאות בכתב היד, כצמורה.

[נ ע"ב] כלאחר יד - זרקו לבור, כאילו לא נתכוון להפסידו בידים. והשת' לא אזיל (ומ) ומודי ראה שלא הטיב לו שהרי הפסיד' נמי. שמעינן שאם לא היה לו מקום להפסיד לפניו מ"מ היה מעכו ולא היה מחזירו משום איבה, ואע"ג ומודי, הילכך האידנא דיד[ם] תקנ[ן]פה אין אנו יכולין לעמוד על גזירה זו ואין גוזרין גזירה על הציבור אלא א"כ רוב הציבור יכולי' לעמוד בה. והמחמיר כשמואל תבא עליו ברכ'.

לא יושיט - משמע דבר המרוחק מחבירו ואי' זה יכול לקחתו ממקום שהוא שם אלא א"כ מושי' לו חבירו. מ"מ ש"מ דבתרי עברי דנהרא קיימ', דאי איפשר לנזיר לקחתו שהוא מצדה השיני ולהלן אלא א"כ מושיט לו חבירו שהוא מצד אח' זה והיי(!) אצלו.

[ז ע"א] לא ישאל לחכם ויטהר - דהואי ואיכא עליו שם טומאה טמא.

בחכמה<sup>24</sup> ובמני' - ריבץ תלמידים הרבה, אינמי רובן [ד]תלמידים אומרי' כדבריו אבל זה גדול בחכמה וזה גדול במנין {{הלך אחר המנין}}<sup>25</sup> דאחר' רבי' להטות.<sup>26</sup>

בכל ספק חיוב ופטו' ואיסור והתיר טומאה וטהרה הלך אחר רוב, אבל לרעות, שהדבר ודאי שהיו טועין או מזדיין, בזה אומר' תורה לא תענה על ריב(?) לנטו' אבל רבים להטות. והכת' שונה בדבר: לא תהיה אחרי רבים לרעות ולא תענה על רב לנטות אחרי רבים (שמות כג,ב), וסיפיה דקרא פי' לרישיה הוא פשט אמת(?) המקרא, ואחר פשוטו של כתוב הלכנו אחר הרוב בכל מקום.<sup>27</sup> ורש"י לא גלה טעם זה ולא הוצרך אלא לפשוטו על מדרשו ואמרו מדאוריית' חד בתרי בטיל, הואיל ועל חתיכה היא מן המיעוט ואיכא ודאי לאיסור מן המקרא ואיכא ודאי היא מותרת אבל אם מכירה אפי' באלף לא בטלה אלא משליכה והשאר מותר.

ואם לאו - דשניהם שוים.

{{ר' יהושע ב"ק}} בשל תורה הלך אחר המחמיר - אם שניהם שוין.<sup>28</sup>

בשל סופרים - כגון שמונה עשר דבר ביציאה(!) שבת.

אין מקבלין אות' עולמית - שסורו(!) רע וחזרתן אינה וחזרתן אינה חזרה גמורה.

{במט'} במטמוניות - בחשאי, שאי' רוצי' (?) לגלות דבריהם ידועין ומפורסמים כפושע' בשום מצוה צריכין בשעה(!) חזרתם להודיע לרבים שמעתה לא יוסיפו לחטא בה, כענין "ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי" (איוב לג,כז).

[ח ע"א] קלנדא ואיסטרוניא - כ"ש, קלנדא וסטרנליא גר' במשניות.

וקרטסי א' רב יהודה א' שמואל יום תפסה ---<sup>29</sup> מלכות.

י{{נו}}ם גינוסי' - יום שמעמידין בו המלך.

יום המיתה - יום שמת בו המלך, הוא יום שמעב' בו ע"ז.

וחכמים או' - אינו יום איד ואינו חק ל'ה' לעבוד ע"ז ביום מיתה אלא במית' שיש בה שריפה.

<sup>24</sup> או"ז סי' קד.

<sup>25</sup> ע"פ או"ז.

<sup>26</sup> מכאן ועד 'אלא משליכה והשאר מותר' חסר באו"ז.

<sup>27</sup> השווה פירוש רשב"ם שם.

<sup>28</sup> ע"פ או"ז.

<sup>29</sup> כך נראה בכתב היד - קו אופקי.

קלנדא שמונה ימים אחר תקופה טבת - מתחלה מיד אחר התקופה ומושכת שמונה ימים.

וכל העיירות - פשיטא לי דאין משתעבדות ליה כל ימות השנה ומביאין צרכי אנשי רומי מן העייר' שיושבי' שם ואפי' בימי אידיהן אסורי' משום לא ישמע על פיך.

קלנדא לכל אסורה - אף ליושבי עיירות הסמוכות לעיר אסור לשאת ולתת עמהם אע"פ שיש עושין אותה ולא הן.

משתה לבנו - הלוקח אשה.

ישראל שבחוצה לארץ - שאי' אומות העולם וכאשר עושים משתה קורין על שולחנ' אל המשתה להתכבד בהם באים ואוכלים עמם על שולח' אע"פ שאוכלין משל עצמם קעביד מזבחות כדלקמן אבל אותם שבא"י אין אימת הגוים מוטלת עליהם ואין האומות קורי' אליהם אל בית המשתה.

עמ' 3/ זבחי מתים - ע"ז באסורה איסור הנאה כמת דכתי' "ויצמדו לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים" (תהילים ק"ח), מה מת אסור אף בהנאה דכתי' "ותמת {{שם}} מרים ותקבר שם" (במדבר כ"א) וגומרין שם שם מעגלה ערופה {{ד}} אסור בהנאה, כדאמרי' (קידושין נ"ד ע"א ועוד) נאמר מכשיר ומכפר בפנים ונא' מכשיר ומכפר בחוץ, מה מכפר האמור בפנים עשה בו מכשיר כמכפר אף מכפר האמור בחוץ עשה בו מכשיר {שמכפר אף מכפר האמ' בחוץ עשה בו מכשיר} כמכפר. אף תקרובת ע"ז אסור בהנאה האוסר לך לאו לא ליכתו' אלא ואכלת מזבחיו.

[ח ע"ב] עד תריסר ירחי שתא - כי קעביד זבחים לאכול לשם הלולא ודאי לשם ע"ז קעביד ומשום הכי כי קא"ל גוי לישראל משום הלולא אסור לישראל לילך ולאכול עמו, אבל סתמא שרי דסתמא לאו לשם הלולא קעביד ולא לשם ע"ז, אבל מתריס' ירחי ואילך אפי' א"ל משום הלולא אין דעתו לע"ז מזמן ארוך כזה, שכבר עברה שנה שעשה חופה (!) בנו ואע"ג דשמעי' ליה דמשום שמחה שהוא שמח עדיין על חופה (!) בנו להאי מפר' משתה אפי' הכי אינו מודי לע"ז ולא לשם ע"ז קעביד.

[ט ע"ב]

| או"ז סי' קז                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                    | כ"י אוקספורד 566                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                       |
|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| <p>וזה לשון רבינו שמואל זצ"ל והילכתא שמיטת כספים נוהגת בזמן הזה לא שנא בארץ ולא שנא בחוצה לארץ דסבירא לן כרבנן דפליגי אדר' דדריש וזה דבר השמיטה שמוט בשתי שמיטות הכתוב מדבר כו' ורבנן לא מקשו להנך שמיטות אהדדי דאפי' בזמן הזה דליכא שמיטת קרקע אפילו בארץ אפילו מדרבנן נהגא שמיטת כספים. ואפי' כרבי עבדי' דאילו ר' לא קאמר אלא מדאורייתא אבל מדרבנן מודה ר' דנהגא בזמן הזה ואין שביעית משמטת כי אם בסופה דכתי' מקץ שבע שנים וגו' סופן של שבע שנים הם משמיטין. ואי חריף ראובן טריף משמעון את מעותיו ויכריחנו על פי ב"ד קודם שיגיע סוף השמיטה. אבל יוכל אינו נוהג בזמן הזה דכתי' ביה וקראתם דרור בארץ לכל יושביה בזמן שיושביה עליה. למדנו משגלו שבט ראובן ושבט גד וחצי שבט מנשה לא נהגו יובלות, בתורת כהנים. וכן הורה ר' ליאונטין זצ"ל<sup>30</sup> במגנצא על מעשה שאירע שם</p> | <p>מ"דש(?) ב"ס(?) הלכה כרשב"ג דאמ' נשא ונתן מותר והא תני' מתני' כותיה קימ' לן כרבנן דשמיטת כספי נוהגת בזמן הזה ואף דלא פליג אלא מדאורייתא אבל דרבנן נהגא ואינה משמטת אלא בסופה ואי פקח ראובן בריחנו(?) לשמעון קודם שיגיע זמן השמיטה וכן הורה ר' ליאונטין ממיינצא על מעשה שאירע בגרמייז"א ופטר הבעל חוב אבל לא משמט בזמן הזה דבענן כל יושביה עליה וליכא שהרי משגלו ראובן וגד וחצי שבט המנשה לא נהגו</p> |

<sup>30</sup> ר' יהודה בר' מאיר הכהן, רבו של ר' גרשום מאור הגולה. ראה עליו אצל א' גרוסמן, חכמי אשכנז הראשונים<sup>3</sup>, ירושלים תשס"א, עמ' 86-80, ועל הפירוש כאן בעמ' 82 והע' 16-17 שם. גרוסמן מתייחס לפירוש רשב"ם זה כאילו הוא "תשובת רשב"ם", אך נראה שזה חלק מהפירוש למסכת, כמוכח גם מהמצאותו יחד עם שאר פירושי רשב"ם בכ"י אוקספורד 566, וכן מכך שאו"ז לא הביא את הפירוש הזה בלשון שונה משאר פירושי רשב"ם למסכת.

|                       |                                                                           |
|-----------------------|---------------------------------------------------------------------------|
| יובלות. <sup>31</sup> | בוורמיישא ופטר את בעל חוב מלשם כי עברה עליו שמיטה והשמיטתו סוף שנה, עכ"ל. |
|-----------------------|---------------------------------------------------------------------------|

[יא ע"ב] חוצה לה מותר - מסתמא אין עובדין אותה וקלנדא אינה אסורה אלא לעובדיה, כר' יוחנן דתני' כוותיה.

מהו לילך לשם - לאותה העיר שעובדי' בה היום לע"ז שלהם.

וחכמי' או' בזמן שהדרך שהוא הולך ליכנס לאותה עיר מיוחדת לאותה העי' לבדה ואין דרך מסילה עוברת בתוך אותה העיר לילך לתוך אותה העיר אחרת דמאן דחזי ליה ודאי א' לא אזיל להתם אלא למיפלחיה לע"ז אבל אם הדרך אין מיוחדת לאותה העיר לבדה שיכולה לילך ממנה במסילה העולה בתוכה לעיר מותר ליכנס לתוכה ובלבד שלא ישא ויתן עם בני אותה העיר דמאן דחזי דאזיל לאותה העיר מימר א' האי עוברין גברא לא אזיל למיפלחא לע"ז שבאותה העיר והאי דק' אזיל ולא לעבוד ע"ז הוא דקא אזיל.

[יב ע"א] ואם אינו נר' - שראוהו גונח מן הכאב קודם שישב, א"נ פונה עצמו לצדדין.<sup>32</sup>

[יב ע"ב] עלקה - מצנקוד.<sup>33</sup>

נימה של מים - עלקה.

מותר להחם לו חמים - דפיקוח נפש הוא. ניגמע שלא(?) יבלע חומץ ויהרגיה.

דמו בראשו - דמו נדרש לנפשו שנ' "אך {דמו בראשו דמו נדרש לנפשו שנ' אך} את דמכם לנפשותיכם" (בראשית ט,ה) אתיכם(?) {שהי'} שהרי פשע בעצמו.

שברירי - מכת סנוירי', פן יכהו השטן בסנוירים. סנוירים מתרגמי' שבריריא (ת"א בראשית יט,יא).

[יג ע"א] יום שע"ז מנחה(!) היא בו את המכס - יום שמניחין בו את המכס ליריד של ע"ז שמכריזין ואו' כל מי שיטול עטרה של הדס או של ורד ויניח בראשו לכבוד ע"ז פטו' מן המכס.

יהודי שנמצא שם - שעבר וירד לשם, שלכתחלה אסור לו לעבור לשם.

מה יעשה - יניח עטרה בראשו נמצא חוטא, שנהנה מן הריח(?)<sup>34</sup>, וכת' "לא ידבק בידך מאומה" וגו' (דברים יג,יח), לא יניח נמצא {נמצא} חוטא שמהנה ע"ז שנותן את המכס ממה שהוא קונה או מוכר על כרחו.

מכאן אמרו - בשביל כך אמרו.

הנושא מן הגוים והנותן להם - בתרווייהו איכא הנאה לכומרים, בין נושא בין נותן שלא הניח עטרה בראשו יהיב מכס.

בהמה תעקר - לקח בהמ' אע"ג שהיא אסורה בהנאה לא יהא קוברה אלא עוקרה ומניח כדי לפרסם בזיונה של ע"ז. ומשום צב"ח ליכא, דהא שרא רחמנא כדלקמן "את סוסייהם תעקר" (יהושע יא,ו). מיהו

<sup>31</sup> נראה שמ'אבל' המשפט אינו נמצא במקומו הנכון והוא צריך לבוא לפני 'וכן הורה', כבאו"ז.

<sup>32</sup> השווה לרש"י: ואם אינו נראה כמשתחוה - שפונה אחריו או צידו לצד ע"ז. ובתרומה (סי' קמב) פירש: כגון שהיה אחוריו לצד ע"ז.

<sup>33</sup> רש"י כתב: שנסו"א בלע"ז. ופורש באוצר לעזי רש"י: sansue, עלוקה. ואיני יודע מהו מצנקוד.

<sup>34</sup> רש"י פירש שנהנה מהריח. וראה תוס' ר"א והמובא בהערות המהדיר שם.

עיקור שיש בה טריפה לא, דמאן דלא ידע שאיסורי הנאה היא סבר מדעבד האי עיקור זה לבהמתו אינה נטרפה(!) בכך ואתי למישרי טריפה. ובהמה טמא אפי' עקור שיש בה טריפה מותרת.<sup>35</sup>

פירות כסות וכלים ירקן בו - איפשר לכלותם בעניין זה ואין צריך להוליכן לים המלח.

מעות וכלי מתכות - שאין נרקבים מהר.

יולכים לים המלח - חוק(?) ים המלח שאין שאין ספינה הולכת לשם לפי שאי' מימיה נובעין וזוחלין כשאר מים לו' שמא יחזור הים והוציאם ויגיעו ליד ישר' וכותה(?) דים המלח ימה של סדום שא' בפ' שמנה שרצים (שבת ק"ח ע"ב) כי את' רב דימי א' לא טבע איניש בימה של סדום, לפי שאין ספינה מהלכת בה.

ואם היה לוקח כהן מטמא לילך ולהציל מידם בחוצה לארץ - אע"ג דכתי' "לא יטמא בעל" (ויקרא כא, ד) ואמרי' ביציאה(!) שבת (שבת יד ע"ב) גזרו טומאה על ארץ העמים {הוא טומאה} (דר) טומאה דרבנן היא שגזרו עליה כדי שלא ירגילום לצאת לחוצה לארץ ויפקיעו עצמה(!) מהרבה מצוה(!) שנוהגות בארץ ואין נוהגות בחוצה לארץ. כן נר' לר"י.<sup>36</sup> ומטמא כהן טומאה דרבנן ללמוד תורה לילך דרך אחר דרך בית הפרס.

יוסף הכהן - הוא יוסף בן גוריון,<sup>37</sup> ובהרבה מקומות נקרא בספרו יוסף הכהן.

עמ' 4/ אם בהמה היא תעקר כו' - מכאן<sup>38</sup> ראייה לר' <sup>39</sup> דאסור לאדם לו' הריני מניח בהקדש ספר פלוני או ממון פלוני שאסורין<sup>40</sup> על כל העולם, אלא כך הוא צריך לומר: אני מתנה כך וכך לצרכך<sup>41</sup> או לצרכי ציבור.

[וג ע"ב] אסור למכור לגוים - משום "לפני עור לא תתן מכשול" (ויקרא יט, ד). בני נח מזהרין על ע"ז כדנפק' לן בארבעה מיתות (סנהדרין נ"ו ע"ב) מ"ויצו י"י אלהים על האדם" (בראשית ב, טז), וק"ל דפלח בהו בכולהו לע"ז.

פטטורות גר'<sup>42</sup>. בג' מפר'<sup>43</sup> דלא מין (הוא) אחר הוא בפני עצמ' אלא עוקץ של פרי קרי הכי, והכי קא': איצטובלין ובנות שוח בפוטטורותיהן, כל' בעוקציהן, וכיון דאין להן עוקץ רגילי לעקור לעבוד ע"ז.

ובזמן שהוא בפני עצמו - שאין הוא שואל למכור אלא תרגול לבן לבדו ואינו רוצה לקנות עמו דבר אחר אינו מוכרן לגוי אלא א"כ קוטע ישר' אצבעו של (תרג) תרגול משו' דסתה(?) של גוי וקא'

<sup>35</sup> ראה יא ע"א-ע"ב ורש"י שם: עיקור שיש בה טריפה - שהבהמה נטרפת בו אסור לעשותו ואף על פי שאין סופו ליהנות ממנה אסור לגרום לבהמה טריפות בידים... אלמא מדאסור לטרפה בבהמה טהורה עסקין. וראה תוספות שם ד"ה עיקור וכאן ד"ה מנשר.

<sup>36</sup> אם ר"י הוא ר' יצחק המפורסם, הרי שקטע זה אינו חלק מפירוש רשב"ם. ולא ראיתי פירוש כזה בתוס' ר"א תלמיד ר"י. ואולי צ"ל כן נר' לר' = לרש"י.

<sup>37</sup> כוונתו לספר יוסיפון. בספר פתח עינים לחיד"א (ח"ב עמ' קסז) מביא זיהוי דומה על ר' יוסף הכהן המוזכר במשנת מקוואות יא: "מצאתי כתוב לרב אחד שכתב שקבל מרבתי דזהו יוסף הכהן בן גוריון הידוע" וכו'. וראה את המקורות שהביא יוסף זכריה שטערן בספר תהלוכת האגדות, ורשא תרס"ב, עמ' 76.

<sup>38</sup> או"ז סי' קכז.

<sup>39</sup> חסר באו"ז.

<sup>40</sup> באו"ז: שאוסרן.

<sup>41</sup> באו"ז: מתנדב אני כך וכך לצדקה.

<sup>42</sup> איני יודע מאיזו גרסה בא להוציא. אם מזו שגורסת 'בפטטורותיהן' וכדומה, הרי מיד הוא מפרש לפי הגרסה הזו. וראה את חילופי הנוסח אצל רוזנטל ח"ב עמ' 13.

<sup>43</sup> =בגמרא מפרש.

תרנגול לבן למי סתם מחשבת' לע"ז קא בעי לה וכי קמזבין ישראל לגוי קוט' אצבעו ומשוי ליה מחוסר אבר ותו לא מיקרב ליה גוי לע"ז.

איצטרוכלין דקל הצר ונקלבייס במשנה(!) ר' אפרים.

[יד ע"א] פרי דארזא - מפר<sup>44</sup> פין בלע"ז, לפי שנר' שתולין אותו בפני ע"ז לנוי ויפה הוא מאד. ואין לפרש פרי דארזא גלנ"ש<sup>46</sup> שאוכלין החזירים, כי מה שבח ונוי יש בו.

פטטורות - עוקצין.

מנה - ליטרא, דהואיל וזבין כולי האי, מסת' אינו קונוהו לעבוד בו עצמו.

תרנגול למי - היה שואל בשוק למי תרנגול למכור, ואינו שואל לבן.

חיטי חירותי - חיטין לבנים רגילין להקטיר לע"ז, אבל פי' שצריך להם לע"ז אסור.

[יד ע"ב] בהמה דקה - צאן, וליכא למיחש לשאלה ולשכירות דהא לא ראויין למלאכה ולא אסרו אלא משום לפ[נ] עור דאי מזבין ליה לגוי דילמא רבע לה, ובני נח נצטוו עליה דכתי' והיו לבשר אחד (בראשית ב, כד), שאין אדם מוליד מן הבהמה בדמותו.<sup>47</sup>

[טו ע"א] מתיר בשכור - דליכא למיחש לשאלה ושכירות ונסיוני, ולא גזרינן שבורין אטו שלמים.

ונעביד - מאי איכפת לן אי עביד בה מלאכה, כיון דזבנ' קניא.

גזירה משום שאלה - גזרי' מכירה אטו שאלה ושכירות, שמא ישאילנה (כתניא) כדתני' ישר' ששכר פרה מכהן יאכילנה כרשינין של תרומה דזימנין דמזבין לה ישר' לגוי סמוך לשקיעה החמה וא"ל לגוי תא נסייה אי בעלת מלאכה ושמעה בהמ' לקליה דישר' שמכרת קולו וגדלה (אנ) אצלו וניחא ליה לישר' דתיזיל מחמתיה כדי להודיע שבחה ונמצא מחמר במתכוון, והוי' ליה מלאכה מחשבת (אסר) שאסרה תורה, ועוד שעושה בהמתו מלאכה בשבת שמוזהר בשביתתה.

ספסרא - אדם המשתדל למכור חפצים ומקבל מבעל הבית בכך וכך זוז ומוכר לאחרים ומשתכר מה שיכול, והואיל ואין שלו ולא הייתה אלא לפי שעה אינה מכרת קולו (ולחש) וליכא למיחש לנסיון ולשאלה, ושכירות {נמין} נמי ליכא למיחש דאינו רשאי לשכור ולהשאיל הואיל ואינה שלו, פן יתגלו מומי'.

אימר לשחיטה זבנה - דהא לא פי' דמלאכ' זבני אלא לשחיטה. הילכך לא דמי' לשאר בהמה גסה, וליכא למיסר לזבנוי גזירה משו' שאלה ושכירות ונסיוני מאחר שלא פי' דבעי לה למלאכה.

ושמעין דמותר למכור פרה לגוי בלא ספסר אכ"כ פי' למלאכה קבעי לה, א"נ<sup>48</sup> פרה חורשת ובהמות שעושין בהן מלאכה כגון שורים וחמור' על ידי ספסר מותר שלא על ידי ספסר אסור, דהתם שוורים

<sup>44</sup> אולי: מפ' ר'.

<sup>45</sup> pine, אורן. השווה רשב"ם בבא בתרא פ ע"ב ד"ה תורניתא.

<sup>46</sup> glant, בלוטים. וזהו פירוש רש"י הנדפס. במסכת ראש השנה (כג ע"א) מפרש רש"י את תורניתא כפין, ואת בלוטי כגלנש, ושניהם מעשרה מיני ארזים. וכאן בגמרא מפורש שפירי דארזא אינם תורניתא. וראה תוס' אצלנו: "פירי דארזא - פ"ה גלנש, והוא מאכל חזירים. ורשב"ם בשם רש"י פירש פירות אילן שקורין פין ויש בו גרעינין ואינו ראוי לאכילה. וניחא, כי גם במס' ר"ה פירש"י תורניתא פין ושם מדבר בגוף הארץ (צ"ל הארז) וכאן בפירות".

<sup>47</sup> סנהדרין נח ע"א: והיו לבשר אחד - מי שנעשים בשר אחד, יצאו בהמה וחיה שאין נעשין בשר אחד. ורש"י שם: יצאו בהמה וחיה - שאין יולדין מן האדם. וראה רש"י לפסוק.

<sup>48</sup> באו"ז חסר מ'א"כ, ושם: חוץ מפרה. ובדומה לכך בכ"י אוקספורד 566.

זכרים למלאכה קיימי ולא תלין מפני שיכול לשוחטן וסוס אסור להשאיל ולהשכיר לגוי<sup>49</sup> אפילו כדמפי' וא' לו שאין רצוני שתעשה מלאכה בבהמה בשבת. {ז'ר' אומ' }<sup>50</sup> דאם א"ל בהמתי קנויה לך מותר.

|                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                      |                                                                                                                                                                                                                                                               |
|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| או"ז סי' קכח (חלקו גם באור זרוע ח"ב סי' ב סוף סעיף ה)                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                                | כ"י אוקספורד 566                                                                                                                                                                                                                                              |
| פי' רבינו שמואל זצ"ל שמעינן מהכא דמותר למכור פרה לגוי אפי' בלא ספסירא. חוץ מפרה החורשת ובהמות שעושין בהם מלאכה כגון חמורים ושורים אידא דספסירא שרי. וסוס אפי' בלא ידא דספסירא שרי כבן בתירה דלקמן מוקמי' להו הילכך [הילכתא] כוותיה. ושאלה ושכירות מיסר אסיר להשאיל ולהשכיר לגוי ואפי' במפרש ואומר לו אין רצוני שתעשה בבהמתי מלאכה בשבת דשאלה ושכירות לא קניא. ור' אמר לי דאם אמר לו ישראל בהמתי קנויה לך מותר, עכ"ל. | מותר למכור פרה לגוי בלא ספסירא ואם היא חורשת וכל בהמה שועשין בה מלאכה (אינה) אידא דספסירא שרי. וסוס שרי בכל עניין כבן בתירה שהחי נושא את עצמו ושאלה ושכירות אסור אפי' מפרש לו אין רצוני שתעשה מלאכה בשבת בבהמתי. ור' אומ' אם אמ' לו ישר' בהמתי קנויה לך מותר. |

[טו ע"ב] זכרים - בהמות זכרים אצל גוים זכרים, וכ"ש בהמות נקבות אצל גוים.

/עמ' 5/ תריסין - מגן וצינה.

[טז ע"א] כי שלים זיניהו - כשכלין כלי זין שלהן הורגין בתריסין, ותני' (לל) לעיל דאין מוכרין לגוים כלי זין משום דילמ' קטלי בהן ישר', הכא נמי תריסין ככלי זין דקטלי בגוייהו.

והאידינא דמזבין - כלי זיין לגוים.

/או"ז סימן קלב/ פי' רבינו שמואל זצ"ל: דמגנו עילון - ולא אורחיהו למיקטל ישראל. ואפי' נלחמים על מדינה אחרת להצילנו שלא יבאו בני אותה מדינה עלינו ויש שם יהודים באותה מדינה שבני עירנו נלחמים אפי' הכי אנו מוכרין להם שהרי להצילנו הם מתכווני' ושמא לא יהרגו שם שום ישראל, עכ"ל.

מפני שהיא מלאכה שכל העושה אותה בשבת אינו חייב עליה חטאת - ואין בה אסור אלא משום שבות, דהחי נושא את עצמו, ואי משום אוכף לא היו רגילין לשום אוכף על סוסיהם, הילכך אדם העושה מלאכ' שעושין בסוס אינו חייב חטאת עליה, דסתם סוס לרכיבה, ורחמנ' הקיש מלאכה בהמתו למלאכה ידיד', דכת' לא תעשה כל מלאכה וגו' ובהמתך (שמות כ,ט).

אין מוכרי' להם [דובים] ואריות - לפי כשעובר ישר' לפניכם מגרי' עליו הארי {והא} והדוב להמיתו.

שיש בו נזק - שהו' את ישר'.

בסקלי גרדים(?), ואיצטדיא - כמו שור האיצטדין אינו חייב מיתה שנ' כי יגח ולא שיגיחוהו (משנה ב"ק ד,ד). וכל הנך מצעי(?) דאסור לבנות עמהם משום דמסייעי יד עוברי עבירה שבאילו בניינין רגילין לשחק בבני אדם ולהמיתם וזמנין דקטלי ישראל להתם.

ובימה - כיפה תשמיש לע"ז הו'.

בימוסי - גרסי' במשנה דוקניות, וכל שאר בניינים של אבנים קרי דימוס, כגון שהעלו אבן על גל על גבי דימוס בשילהי בב"מ אבל בימוס לע"ז.<sup>51</sup>

<sup>49</sup> ראה את נוסח או"ז וכ"י אוקספורד 566.

<sup>50</sup> על פי או"ז וכ"י אוקספורד 566.

<sup>51</sup> השווה תוספות ר' אלחנן ד"ה אבל. וראה משנה עבודה זרה מהדורת רוזנטל.

ואסור לבנות - {כן} אסור מלבנות {י} גר' במשנה (!) ר' אפרים, וכן אסור מלשאת ומלתת עמהם.<sup>52</sup>

אבל לא למכור - שאפי' במקום שמוכרין להם בהמה דקה, חיה גסה אין מוכרי' להם.

[יח ע"ב] הנחשים - שעושין בה' {כישו'} כישוף.

בוקיון מוקיון - מיני ליצנות הן.

[יט ע"ב] {כשהו'} כשהוא בחזקתו ובחרותו.<sup>53</sup>

אם פיריו יתן בעיתו - להורות לאחר ארבעים שנ' כדלקמן.<sup>54</sup>

ואם לאו - שהורה קודם שיהא מ' שנים.

הרשעים - תרתי משמ', לו' ומלמד.<sup>55</sup>

כי רבים חללים הפילה - רבים כמו רובים ועצומים, אותן שהן עצומים בתורה להורות ואין מורין.

כל הורגיה (!) - כאילו הורגין הכל, שמתו' שאין מורים להם עוברין ומתחיי' מית', מפי רבי' מנחם.<sup>56</sup>

ואם רבים חללים הפילה - תלמיד שאינו ראוי להוראה קרי בלשון נפ(י)ל, כדא' במס' סוטה בפר' היה נוטל (כב ע"א) קטן שלא כלו לו חדשיו מאי נהי שלא {שלא} הגיע להוראה ומורה.

ואם בנה - אותה כיפה שמעמידין בו ע"ז.

שכרו מותר - ומסק' לא נצרכה אלא לע"ז עצמה אפי' למ"ד ע"ז של נכרי אסורה מיד קודם שתעבוד, /עמ' 6/ ע"ז מה קא גרים ליה.

מכוש אחרון - מכוש אחד ליה בה שוה פרוטה, אלא קסבר ישנ' לשכירו' ומ[ת]חלה עד לבסוף.

[כ ע"ב] משהי להו - ועביד בה מלאכה בשבת ואתי למישרי שאלה ושכירו'.

ובסוריא - כיבוש יחיד הוא וקסבר שמי' כיבו', ואפי' הכי מחמירין בארץ ישראל דכיבוש ציבור טפי.

[כא ע"א] ר' יוסי או' אף בארץ ישראל כו' - וקסבר ר' יוסי כיבוש יחיד לא שמהי כיבוש.

שדה - דאית בה תרת', חדא חניית קרקע וחד דמפקע ליה ממעשר גזרו ביה רבנן, בתים דלית בהו תרת' דאי משום קא מפקע לה ממזוזה, מזוזה חובה (!) הדר הוא לא גזרו.

ובחוצה לארץ מוכרין - כיון דמרחק חוצה לארץ {לארץ} מארץ ישראל.

שלא יעשה שכונה - שלא ישכירם או ימכרם לשלשה בני אדם גוים עד שתהיה שם שכונה שלשה גוים לה, מפני שנקר' על שמו של ישראל וגוי עושה בו מלאכה בשבתות וי"ט ואיכא חילול השם.

<sup>52</sup> ראה לעיל ב ע"א. וראה משנה עבודה זרה מהדורת רוזנטל.

<sup>53</sup> איני יודע למה מתייחסות מילים אלה.

<sup>54</sup> ברש"י שלפנינו מובאים שני פירושים אחרים: "אם פרייו יתן בעתו - שיקבע עתים לתורה... ל"א פרייו יתן בעתו שלומד ועושה פרי כלומר מקיים מה שכתוב בתורה, וזה עיקר".

<sup>55</sup> כן הוא גם ברש"י שלפנינו: "רשעים - תרי משמע, לומד ומלמד".

<sup>56</sup> כנראה מוסב על דלעיל, שכן הפירוש הבא הוא פירוש רש"י שלפנינו: "הפילה - לשון נפל שלא מלאו ימיו כלומר תלמיד שלא מלאו ימיו רבים חלליו".



נספח: כ"י אוקספורד 566 (מס' סרט במכון לתצלומי כ"י 19437):

הלכות פסוקות מע"ז מרבינו שמואל בן הח"ר מאיר מ"כ, ואקצ"ר בה"ם: הלכות פסוקות מרבינו ש"י: מותר למכור פרה לגוי בלא ספסירא ואם היא חורשת וכל בהמה שועשין בה מלאכה (אינה) אידה דספסירא שרי וסוס שרי בכל עניין כבן בתירא שהחי נושא את עצמו ושאלה ושכרות אסור אפי' מפרש לו אין רצוני שתעשה מלאכה בשבת בבהמתי ור' אומ' אם אמ' לו ישר' בהמתי קנויה לך מותר.

ובמשא ובמתן אמ' שמואל בגולה אינו אסור אלא יום אידם בלבד והני מצי לזבוני להו אבל ליקח מהן דבר המתקיים שרי דסתם מוכר עצב ולא אזיל ומוד' ואפי' אינו מתקיים שרי בדבר מועט מההוא דזבן פתא ודוק' פנטוקא ונקטל ופאשקא שעושין לשם אלהותן אבל יום ראשון דשכיח אין לחוש לכך וליכא אלא משום לא ישמע על פיך ואף בשאר יום אידם אין עושין בשביל אלהות אלא לקדש' שלהם ולכך כל הגזירה עקרו משום איבה והמחמיר / בדברי שמואל תבא עליו ברכה

מר"ש ב"ם הלכה כרשב"ג דאמ' נשא ונתן מותר והא תני' מתני' כותיה

קימ' לן כרבנן דשמיטת כספי נוהגת בזמן הזה ואף דלא פליג אלא מדאוריית' אבל דרבנן נהגא ואינה משמטת אלא בסופה ואי פקח ראובן בריחננו (?) לשמעון קודם שיגיע זמן השמיטה וכן הורה ר' ליאנטין ממיינצא על מעשה שאירע בגרמייז"א ופטר הבעל חוב אבל לא משמט בזמן הזה דבענן כל יושביה עליה וליכא שהרי משגלו ראובן וגד וחצי שבט המנשה לא נהגו יובלות.

דין נר גלח נר שעות הדולק לפני ע"ז משכבו הגלח שרי ממה נפשך דאי נוי ע"ז הוא שייך ביה בטול ואין לך בטול גדול מזה שכבהו ואי תקרובת הוא לא צריך כלום דבטול לא צריך ותקרובת דלא דמו (?) לתקרובת מזבח. וחתכת שעות אפי' נוי ליכ' ותקרובת כעין פנים בענן וליכא. ואין הקדש לע"ז שאין דרכן להאכיל לע"ז כדורות הראשונים. וכן נר' לר'. ומלבושי כומרים מותרין בלא בטול וכן כלי שהו (?) קאליינא אין משתמשין בו לע"ז אבל מחתה שקו' אכנאנציאיר משמשין ע"ז הן וצריכין בטול וכן כל כלי נוי לע"ז מכירתן לאו הינו בטולן כרבנן דפליגי עליה דר'. בירושל' מקום שמותר למכור מותר להשכיר אלמ' דבחוצה לארץ ליכא משום דלא תביא תועבה אל ביתך.